

Note 3 - Kritiske estimater og vurderinger vedrørende bruk av regnskapsprinsipper

Ved utarbeidelse av konsernregnskapet foretar ledelsen estimater, skjønnsmessige vurderinger og tar forutsetninger som påvirker effekten av anvendelsen av regnskapsprinsipper. Dette vil derfor påvirke regnskapsførte beløp for eiendeler, forpliktelser, inntekter og kostnader. Estimater og skjønnsmessige vurderinger evalueres løpende og er basert på historisk erfaring og forventninger om fremtidige hendelser som anses å være sannsynlige på balansetidspunktet.

Klassifisering av finansielle instrumenter

Finansielle eiendeler skal klassifiseres enten til virkelig verdi over andre inntekter og kostnader (OCI), amortisert kost eller til virkelig verdi over resultat. Banken fastsetter klassifiseringen basert på karakteristika ved eiendelens kontraktuelle kontantstrømmer og hvilken forretningsmodell eiendelen styres under.

For å kunne klassifisere en finansiell eiendel må banken fastslå hvorvidt de kontraktuelle kontantstrømmene fra eiendelen er utelukkende betaling av rente og hovedstol på utestående beløp.

Hovedstol er virkelig verdi på eiendelen ved førstegangsinnregning. Rente består av betaling for tidsverdien av penger, for kredittrisiko knyttet til hovedstol utestående i en bestemt periode, og for andre utlansrisiki og kostnader, i tillegg til en fortjenestemargin. Dersom banken fastslår at de kontraktuelle kontantstrømmene knyttet til en eiendel ikke er utelukkende betaling for rente og hovedstol, skal eiendelen klassifiseres som målt til virkelig verdi over resultatet.

Ved klassifisering av finansielle eiendeler, fastsetter banken forretningsmodellen som benyttes for hver portefølje av eiendeler som styres samlet for å oppnå samme forretningsmessige målsetning. Forretningsmodellen reflekterer hvordan banken styrer sine finansielle eiendeler og i hvilken grad kontantstrømmen genereres gjennom mottak av de kontraktuelle kontantstrømmene, salg av finansielle eiendeler eller begge. Banken fastsetter forretningsmodellen ved bruk av scenarier som er rimelig sannsynlig å forvente inntreffer. Fastsettelse av forretningsmodellen krever bruk av skjønn og vurdering av all tilgjengelig informasjon på det aktuelle tidspunktet.

En portefølje av finansielle eiendeler klassifiseres i en «holde for å motta» forretningsmodell når bankens primære mål er å holde disse eiendelene for å motta de kontraktuelle kontantstrømmene og ikke selge dem. Når bankens mål oppnås gjennom både å motta og å selge eiendelene, vil eiendelene klassifiseres i en «holde for å motta og selge» forretningsmodell. I en slik forretningsmodell vil både mottak av kontraktuelle kontantstrømmer og salg av eiendeler være integrerte deler for å oppnå bankens målsetning for den aktuelle porteføljen.

Finansielle eiendeler måles til virkelig verdi over resultatet dersom de ikke faller innenfor enten en «holde for å motta» forretningsmodell, eller «holde for å motta eller selge» forretningsmodell.

Tap på utlån og garantier

Bankens utlånsportefølje reklassifiseres månedlig. Kunder med objektive bevis på tap grunnet betalingsmislighold, svekkelse i kredittverdighet eller andre objektive kriterier er gjenstand for en individuell gjennomgang og beregning av tap. Dersom bankens beregninger viser at nåverdien av diskontert kontantstrøm basert på effektiv rente på innregningsstidspunktet er lavere enn lånets bokførte verdi foretas det nedskrivning for beregnet tap. Stor grad av skjønn kreves for å vurdere bevis på tap, og estimering av beløp og tidfesting av fremtidige kontantstrømmer for å fastsette beregnet tap påvirkes av dette skjønn. Endringer i disse faktorene vil kunne påvirke størrelsen på avsetningen for tap. Hvor sikkerhetsverdier er knyttet til spesielle objekter eller bransjer som er i krise, vil sikkerheter måtte realiseres i lite likvide markeder og vurdering av sikkerhetsverdier kan i slike tilfeller være beheftet med betydelig usikkerhet.

For utlån i trinn 1 og 2 foretas det en beregning av forventet kredittap ved bruk av bankens tapsmodell basert på estimater for sannsynlighet for tap (PD) og tap ved mislighold (LGD), samt eksponering (EAD). Banken benytter samme PD-modell som i IRB, men med forventningsrett kalibrering, det vil si uten sikkerhetsmarginer, som et utgangspunkt for vurdering av økt kredittrisiko.

Nedskrivninger for eksponeringer i trinn 1 vil være beregning av ett års forventet tap, mens for eksponeringer i trinn 2 blir det beregnet forventet tap over levetiden.

De viktigste inputfaktorene i bankens tapsmodell som bidrar til vesentlige endringer i tapsestimatet og er gjenstand for stor grad av skjønn er følgende:

- Bruk av framoverskuende informasjon og framskrivning av makroøkonomiske variabler for flere scenarier og sannsynlighetsvekting av disse.
- fastsettelse av hva en vesentlig økning i kredittrisiko er for et utlån.

Bruk av framoverskuende informasjon

Måling av forventet kredittap for hvert trinn krever både informasjon om hendelser og nåværende forhold, samt forventede hendelser og fremtidige økonomiske forhold. Estimering og bruk av framoverskuende informasjon krever stor grad av skjønn. Hvert makroøkonomiske scenario som benyttes, inkluderer en projeksjon i en femårsperiode. Vårt estimat på forventet kredittap i trinn 1 og 2 er et sannsynlighetsvektet snitt av tre scenarier; Basis, Oppside og Nedside. Basisscenario er utviklet med et utgangspunkt i observert mislighold og tap siste tre år, skjønnsmessig justert til et forventningsrett estimat på utviklingen som ligger noe over observert mislighold og tap siste 3 år.

Utviklingen i Oppside og Nedside scenariet utarbeides ved hjelp av justeringsfaktorer der utviklingen i konjunktorene fremskrives ved hjelp av forutsetninger om hvor mye mislighetssannsynligheten (PD) eller tap ved mislighold (LGD) vil øke eller reduseres sammenlignet med basisscenarioet i en femårsperiode. Utgangspunktet er basert på observasjoner siste 15 år, der Nedside reflekterer forventet misligholds- og tapsnivå i en krisesituasjon med nivåer på PD og LGD som benyttes i konservative stress-scenarier for andre formål i bankens kredittstyring.

Det er i 2020 gjort enkelte endringer i input til bankens tapsmodell som følge av endrede fremtidsforventninger på grunn av koronasituasjonen. Krisen og med den vesentlig økt makroøkonomisk usikkerhet har gjort vurderingene ekstra krevende. Tilsynsmyndighetene har understreket viktigheten av at det fokuseres på forventede langsiktige effekter av krisen og det har også vært bankens fokus i disse vurderingene.

I første kvartal 2020 endret banken forutsetningene for basisscenarioet i negativ retning. Dette er videreført i hele 2020. I tredje kvartal ble også bankens eksponering mot hotell og reiseliv inkludert næringsseidendom med inntektene hovedsakelig mot denne næringen, skilt ut i en egen portefølje med egne vurderinger av PD- og LGD-baner samt særskilte scenarier og vektning av disse for å reflektere porteføljens utsatthet for effektene av korona. I tillegg er hele porteføljen lagt i trinn 2 eller 3.

Utviklingen i basisscenarioet utarbeides ved hjelp av justeringsfaktorer der utviklingen i konjunktorene fremskrives ved hjelp av forutsetninger om hvor mye mislighetssannsynligheten (PD) eller tap ved mislighold (LGD) vil øke eller reduseres sammenlignet med basisscenarioet i en femårsperiode. Vi forventer økte tap knyttet til debitorer som før krisen har et krevende utgangspunkt – typisk debitorer i trinn 2. Vi har derfor valgt å øke banene for PD og LGD samt redusere forventede nedbetalinger i basisscenarioet særlig fra år 2 og utover siden dette vil påvirke forventet tap nettopp for debitorer i trinn 2. For å hensynta migrasjon til trinn 2, er PD- og LGD-estimatene også økt første år. Det er i tillegg forutsatt ingen nedbetalinger første år for alle porteføljer i nedsidescenariet.

Scenariene vektet med utgangspunkt i vårt beste estimat på sannsynlighet for de ulike utfallene representert. Estimatene oppdateres kvartalsvis og var slik ved vurderingene pr. 31.12:

Portefølje	2020			2019		
	Basis	Nedside	Oppside	Basis	Nedside	Oppside
Personmarked (boliglån)	70 %	20 %	10 %	80 %	10 %	10 %
Næringsliv (ekskl. landbruk, offshore og reiseliv)	65 %	20 %	15 %	80 %	10 %	10 %
Landbruk	65 %	20 %	15 %	75 %	15 %	10 %
Offshore	65 %	20 %	15 %	70 %	15 %	15 %
Reiseliv	60 %	30 %	10 %	IA	IA	IA

For offshoreporteføljen er det gjort særskilte vurderinger mht sannsynlighet for mislighold under ulike scenarioer og tilhørende realisasjonsverdier. I disse vurderingene har de ulike offshoresegmentene supply, subsea og seismikk forskjellige scenariovekter. Det er benyttet konsistente forutsetninger med hensyn til forventet utvikling i rater, utnyttelsesgrader og realisasjonsverdier for fartøy i de ulike scenarioene der fartøyenes nåværende og forventede kontraktssituasjon er vurdert.

Sensitiviteter

Første del av tabellen under viser fullt modellberegnet forventet kredittap på grunnlag per 31. desember 2020 i de tre scenarioene, fordelt på porteføljene Personmarked (PM), øvrig næringsliv (NL), samt offshore, reiseliv og landbruk som summerer seg til Morbank. I tillegg viser tabellen fullt modellberegnet forventet kredittap i datterselskapet SpareBank 1 Finans Midt-Norge (SB1 Finans MN). ECL for morbanken og datterselskapet er summert i kolonnen Konsern.

Andre del av tabellen viser porteføljefordelt ECL ved anvendt scenarievekting samt en alternativ scenarievekting med doblet sannsynlighet for nedsidescenariet.

Dersom man doblet nedsidescenarioets sannsynlighet på bekostning av basisscenarioet ved utgangen av 2020 ville dette medført en økning i tapsavsetningene på 207 millioner kroner for morbanken og 215 millioner kroner for konsernet.

	NL	PM	Offshore	Landbruk	Reiseliv	Sum morbank	SB 1 Finans MN	Konsern
ECL i forventet scenario	434	94	781	48	39	1.394	61	1.455
ECL i nedsidescenariet	906	337	1.017	96	112	2.468	137	2.605
ECL i oppsidescenariet	325	41	662	11	22	1.061	43	1.105
ECL med anvendt scenarievekting 80/10/10	-	-	-	-	-	-	67	69
ECL med anvendt scenarievekting 65/20/15	512	-	810	51	-	1.373	-	1.373
ECL med anvendt scenarievekting 60/30/10	-	-	-	-	58	58	-	58
ECL med anvendt scenarievekting 70/15/15	-	122	-	-	-	122	-	122
Sum ECL anvendt	512	122	810	51	58	1.554	67	1.622
ECL med alternativ scenarievekting 70/20/10	-	-	-	-	-	-	74	76
ECL med alternativ scenarievekting 45/40/15	606	-	857	66	-	1.529	-	1.529
ECL med alternativ scenarievekting 30/60/10	-	-	-	-	73	73	-	73
ECL med alternativ scenarievekting 55/30/15	-	159	-	-	-	159	-	159
SUM ECL alternativ (doblet nedside)	606	159	857	66	73	1.761	74	1.837
Endring ECL ved alternativ vekting	94	37	47	15	14	207	8	215

Porteføljen Reiseliv inkluderer næringseiendom med mer enn 50 prosent av inntektene fra aktører innen hotell og reiselivsbedrifter.

I tillegg er det på konsern beregnet en ECL-avsetning for SpareBank 1 SMN Spire Finans på 2 millioner kroner som ikke er spesifisert særskilt i tabellen.

Tabellen reflekterer at det er til dels betydelige forskjeller i underliggende PD- og LGD-estimer i de ulike scenarioene og at det er differensierte nivåer og nivåforskjeller mellom porteføljene. På konsernnivå er ECL i oppsidescenariet, som i stor grad reflekterer taps- og misligholdsbildet de seneste årene, om lag 80 prosent av ECL i forventet scenario. Nedsidescenariet gir om lag dobbel ECL sammenlignet med forventet scenario. Anvendt scenarievekting gir om lag 10 prosent høyere ECL enn i forventet scenario.

Fastsettelse av vesentlig økning i kredittrisiko:

Vurderingen av hva som er vesentlig økning i kredittrisiko krever stor grad av skjønn. Bevegelser mellom trinn 1 og trinn 2 er basert på hvorvidt instrumentets kredittrisiko på balansedagen har økt vesentlig relativt til tidspunktet for førstegangsinngregning. Denne vurderingen gjøres med utgangspunkt i instrumentets økonomiske 12 måneders PD, og ikke forventede tap.

Vurderingen gjøres på hvert enkelt instrument. Vår vurdering gjennomføres minimum kvartalsvis, basert på tre forhold:

1. Banken benytter både absolute og relative endringer i PD som kriterie for flytting til trinn 2. En endring i PD med over 150 prosent er vurdert å være en vesentlig endring i kredittrisiko. I tillegg må sluttnivået på PD være over 0,6 prosentpoeng.
2. Det gjøres i tillegg en kvalitativ vurdering basert på hvorvidt engasjementet har vesentlig økt kredittrisiko dersom det er gjenstand for særskilt overvåking eller har mottatt betalingslettelse (forbearance).
3. I tillegg vil kunder med 30-90 dagers betalingsmislighold alltid flyttes til trinn 2.

Hvis noen av de nevnte forhold indikerer at en vesentlig økning i kredittrisiko har inntruffet, blir instrumentet flyttet fra trinn 1 til trinn 2.

Se også note 2 Regnskapsprinsipper og note 6 Risikoforhold.

Virkelig verdi egenkapitalinteresser

Eiendeler som vurderes til virkelig verdi over resultatregnskapet vil i hovedsak være verdipapir som omsettes i et aktivt marked. Et aktivt marked er definert som et marked for omsetning av ensartede produkter hvor det normalt finnes villige kjøpere og selgere til enhver tid, og hvor prisene er tilgjengelige for allmennheten. Aksjer notert på en regulert markeds plass faller inn under definisjonen på et aktivt marked. Det kan være utfordringer knyttet til aksjer hvor det er stor forskjell mellom kjøps- og salgskurs, omtalt som spread, og hvor aksjen omsettes sjeldent. Noen vesentlige aksjer vil være basert på interne verddivurderinger, transaksjonspriser eller eksterne analyser av selskapet. Slike aksjer vedsettes ved bruk av anerkjente verdsettelsesteknikker. Dette kan være bruk av diskonterte kontantstrømmer eller ved hjelp av sammenligningsprising hvor en benytter lignende selskaper som er børsnoterte og benytter multiplering for å fastslå verdien på det unoterte selskapet. Slike verdsettelse vil kunne være beheftet med usikkerhet. Markedsverdiene vil i hovedsak være basert på verddivurderinger eller siste kjente omsetning av aksjen.

Virkelig verdi på finansielle derivater og andre finansielle instrumenter

Virkelig verdi av derivater fastsettes ved bruk av verdiluringsmodeller der prisen på underliggende instrument, eksempelvis renter og valuta, innhentes i markedet. Ved måling av finansielle instrumenter hvor observerbare markedsdata ikke er tilgjengelig, gjør konsernet antagelser om hva markedsaktører vil legge til grunn ved verdsettelse av tilsvarende finansielle instrumenter. I verdsettelsene kreves det utstrakt bruk av skjønn blant annet ved beregning av likviditetsrisiko, kredittrisiko og volatilitet. En endring i de nevnte faktorene vil påvirke fastsatt virkelig verdi på konsernets finansielle instrumenter. For mer informasjon se note 25 Vurdering av virkelig verdi på finansielle instrumenter.

For opsjoner vil volatiliteter være enten observerte implisitte volatiliteter eller beregnede volatiliteter basert på historiske kursbevegelser for underliggende instrument. I de tilfeller bankens risikoposisjon er tilnærmet nøytral, vil midtkurser bli anvendt. Med nøytral risikoposisjon menes eksempelvis at renterisiko innenfor et løpetidsbånd er tilnærmet null. I den utstrekning markedsprisene som innhentes tar utgangspunkt i transaksjoner med lavere kredittrisiko, vil dette hensyntas ved at den opprinnelige prisdifferansen målt mot slike transaksjoner med lavere kredittrisiko amortiseres over løpetiden.

Goodwill

Konsernet gjennomfører tester for å vurdere mulig verdifall på goodwill årlig eller ved indikasjon på verdifall. Vurderingen er basert på konsernets bruksverdi. Gjenvinnbart beløp fra kontantstrømgenererende enheter er fastsatt ved beregning av neddiskonterte fremtidige kontantstrømmer. Kontantstrømmene er basert på historisk inntjening og forventninger om fremtidige forhold og inkluderer antagelser og estimater om usikre forhold. Utfallet av nedskrivningstestene avhenger av anslag på avkastningskrav. Avkastningskravene er skjønnsmessig fastsatt på bakgrunn av tilgjengelig informasjon på balansedagen.

Ved nedskrivningstest av goodwill knyttet til Romsdals Fellesbank anses porteføljen å være integrert med bankens øvrige utlåns- og innskuddsvirksomhet, og laveste nivå for kontantgenererende enhet er segmentene Privatmarked og Næringsliv. Goodwill er forholdsmessig fordelt på segmentene basert på andel av utlånsvolum. Det estimeres en netto kontantstrøm med utgangspunkt i inntjeningen i bankens utlånsportefølje. Det er utarbeidet en prognose for kontantstrømmene over 5 år med forventet vekst, med et terminalverdi uten vekst deretter. Kontantstrømmene er neddiskontert med et avkastningskrav (før skatt rente) på 2 prosent.

Beregninger viser at verdien av neddiskonterte fremtidige kontantstrømmer overstiger balanseført goodwill med god margin.

Øvrig goodwill i konsernet beregnes ut fra snitt inntjening i markedsområdet og neddiskonteres med risikofri rente + risikopremie for lignede virksomheter (12-14 prosent).

Oppkjøp

Oppkjøp av et annet selskap skal regnskapsføres etter oppkjøpsmetoden. Ved oppkjøpsmetoden skal det foretas en fullstendig merverdiallokering hvor kjøpesum allokteres til identifiserte eiendeler og forpliktelser i det oppkjøpte selskapet. Merverdier utover de som er allokert til identifiserte eiendeler og forpliktelser regnskapsføres som goodwill. Eventuelle mindreverdier skal, etter grundig vurdering, inntektsføres i resultatregnskapet i oppkjøpsåret (badwill). Analysene inneholder både konkrete beregninger og bruk av beste skjønn for å komme frem til en mest mulig riktig virkelig verdi av de oppkjøpte selskapene på oppkjøpstidspunktet. Det er alltid knyttet noe usikkerhet til skjønnsmessige poster, men disse er underbygget av beregninger om forventede kontantstrømmer, sammenlignbare transaksjoner tidligere perioder mv. Se også note 40 Oppkjøp av virksomheter og virksomhetssammenslutning.

Selskap holdt for salg

SpareBank 1 SMNs strategi er at eierskap som følge av misligholdte engasjementer i utgangspunktet skal ha kort varighet, normalt ikke lengre enn ett år. Det jobbes kontinuerlig med salg av selskapene, og regnskapsmessig klassifiseres disse som holdt for salg. Se også note 39 Investering i eierinteresser.

Salg av låneporteføljer

Ved salg av låneporteføljer til SpareBank 1 Boligkreditt og SpareBank 1 Næringskreditt vurderer konsernet om kriteriene for fraregning er oppfylt i henhold til IFRS 9. Ved utgangen av regnskapsåret er alle solgte porteføljer fraregnet morbankens balanse. Se også note 9 Fraregning av finansielle eiendeler.

Klassifisering av fondsobligasjoner

SpareBank 1 SMN har utstedt fondsobligasjoner hvor vilkårene tilfredsstillende kravene i CRD IV for å regnes med som ren kjernekapital. Disse er klassifisert som egenkapital i regnskapet da de ikke tilfredsstillende definisjonen av finansiell forpliktelse i henhold til IAS 32. Obligasjonene er evigvarende og SpareBank 1 SMN har rett til å ikke betale renter til investorene. Rentene presenteres ikke som en rentekostnad i resultatet, men som en reduksjon i egenkapitalen.